

შინაური მიმოხილვა.

1883 წელი, ნომბერი.

XXVI

ყველაზე დიდი ნაკლი. — დაბალი ღობე. — ჩვენი ხასიათი. — აღვირ-ამყვებული ვარჯიშობა. — აბრუ-გატეხილი სიტყვა. — რა მიზეზიაო. — რა ვიგრძენით. — აყვეთ. — გარეგანი დაბრკოლება. — საყოველთაო მოსახდენი. — თვით განგვიკითხოს. — თქვენ პირს შექარი. — დიდს ყოფაში ვყოფილვართ. — მაშ რა მიზეზია? — ცენტრალიზაცია. — გამოვწლათ. — ახლა ვიკითხოთ. — ვსთქვათ. — განა? — წამალი. — ნაპოლეონ III. — წველა და სანქცია. — რა გამოდის. — არა, ბატონებო. — მაშ რა ყოფილა? — რა დროს სიზმრებია. ს მიზეზთა მიზეზი. — გვჯერა. — საიდამ და სად.

ბევრი რამ გვაკლია ჩვენ, ქართველებს, მაგრამ ყველაზე დიდი ნაკლი ის არის, რომ ჯერ-ხანად არ ვიცით საზოგადო საქმეს როგორ მივცეთ მხარი, როგორ მოვუაროთ, როგორ ვუპატრონოთ. აი, მაგალითებო, თეატრია. ამისათვის წესდებულება დავსწერეთ, დავამტკიცებინეთ, ქართული დრამატიული საზოგადოება შევადგინეთ, გამგეობა ამოვურჩიეთ, ყველაფერი თითქო მოვაწყეთ და ეხლა რას ვხედავთ? მტერსაც ნუ დაჰმართვია ის საქმე, რაც მაგ საზოგადოებას დაემართა. ამ-რიგადვე შესდგა წერა-კითხვის საზოგადოება, ამ-რიგადვე დავუწერეთ წესდებულება, დავამტკიცებინეთ, გამგეობა მივუჩინეთ, ერთის სიტყვით — გარედამ შესაფერად მოვრთეთ და ლამის ამ საზოგადოებამაც სული დალიოს. ამ-რიგადვე შესდგა თავად-აზნაურთა საზოგადოება ღარიბთა მოსწავლეთა შემწეობისათვის. აქაც წესდებულება დაიწერა, დამტკიცდა, გამგეობა ამორჩეულ იქმნა, მაგრამ მაინც კიდევ ეს საზოგადოება დაბადების უმაღლეს სულს დაჰლევედა, რომ ბანკიდან ფულით შემწეობა არა ჰქონდეს, თავისით ერთს დღესაც ვერ იცხოვრებდა. ერთს დღესაც ვერ დააღამებდა. ერთი სიტყვით, რომელი „საზოგადოებაც“ გინდათ აიღეთ, ოღონდ კი ფილტვები გაუსინჯეთ, და ნახავთ, რომ თავისით, თვისის საკუთარის თვითმოქმედებით, არც ერთს მათგანს ღონე არ აქვს იხეიროს და იდღეგრძელოს.

ამისთანა გულსაკლავმა ამბავმა, რასაკვირველია, მიიზიდა ჩვენის, ეგრეთ წოდებულის ინტელიგენციის თვალი და ყური, ინტელიგენციისა მეტეჟი, იმიტომ რომ ამისთანა საქმეებს ჩვენში სხვა არავინ დასდევს და თუ რამ ქვეყნისადმი გულის-ტკივილია სადმე, კიდევ ამ ინტელიგენციაშია. რასაკვირველია, შესდგა ამაზედ ლაპარაკი და განსჯა სიტყვითა, თუ კალმით, შინაურობაში, თუ ლიტერატურაში. ბევრი რამ ითქვა, მაგრამ ყველანი ერთხმად იმოწმებინან, რომ ჩვენში არც ერთი „საზოგადოება“ ისე არ მიდის, როგორადაც სასურველი იყო დამწესებელთათვის და როგორადაც სასურველია ყველა გულშემატკივარისათვის და თითონ საქმისათვისაც. ეს ასეთი მართალია, რომ არა გვგონია ვინმე უარჰყოს. უჩხრიკეს მიზეზი, აქეთ ეცნენ, იქით ეცნენ და შიგნეულობამდე რომ საქმეს თვალი ვერ ჩააწვდინეს, აიღეს და ბრალი დასდეს თითონ „საზოგადოებას“ და უფრო მის „გამგეობას“. გამგეობა არ ვარგაო და ყველა უბედურობა აქედამ წარმოსდგებო. არ გამოვა ჩვენში იმისთანა კაცი,

სიტყვისა, თუ კალმისა, რომელსაც ასე თუ ისე არ გამოეცხადებინოს სამდურავი გამგეობაზე და ბრალი მისათვის არ დაედოს, რადგანაც ამ შემთხვევაში „გამგეობა“ დაბალი ღობეა. ის კი აღარავის მოსვლია ფიქრად, რომ თუ შენობა ქვიშაზეა აგებული, ვერა დიდი ოსტატი, ვერა დიდი არქიტექტორი ვერას უშველის. მაგისტანა შენობას თვით თავის აგებულობაშივე აქვს მიზეზი სისუსტისა და თუ დაიქცა, სასაცილო იქნება ბრალი შენობის ყარაულს, მეთვალყურეს დაჰბრალდეს.

ჩვენ, ქართველებს, ერთი საკვირველი ხასიათი გვჭირს. რაც უნდა მძიმე და რთული საგანი იყოს, რაკი კბილზედ მოვიგდეთ, რაკი დრომ, თუ სურვილმა, ხელი ჩაგვაკიდებინა, ვალად იმას კი არა ვრაცხთ, — საქმეს თირკმელები მოვუჩხრიკოთ, შიგნეულობა გამოვუწლოთ, ცუდისა და კარგის მიზეზი ზედმიწევნით შევუტყოთ და შესაფერი წამალი მოვუნახოთ, არამედ იმასა ვცდილობთ, რომ საქმეს ზედაპირზედ ავუცურდეთ, ავუსხლტეთ, და იმისთანა წამალზედ მივუშვიროთ ხელი, რომელიც ყველას ყოველთვის თვალ-წინა აქვს, ფეხ-ქვეშ უგორავს. და რომელსაც თუ არა ხმარობენ, მარტო იმ მიზეზით, რომ ის წამალი წამლად გამოსადეგი არ არის, და მაჩვენებელს კი ჰგონია — გამოცანა მარტო მე მერგებაო. უყურებთ და გიკვირთ ამისთანა მოქმედება, თითქო ეს ამოდენა კორიანტელი მარტო იმისათვის აუყენებიათო, რომ ქვეყანას დაანახვონ: აი, საქმე რა ადვილი მოსავლელია და მის გამგებელთ იმოდენა ჰკუა და მოხერხება არა აქვთ, რომ მოუარონო. არ ვიცით, ამით საქმეს შველიან რასმე, თუ არა. ეს კი ვიცით, რომ მაყურებელნი, თუ მსმენელნი, — სტყუვდებიან და არც შეიძლება არ მოსტყუდენ. მართლაც, არ-მცოდნეს რომ მძიმე საქმე გაუმჩატო, მჩატე ეგონება. აშკარაა, იფიქრებს, რომ ვისაც ის საქმე ზურგთა ჰკიდია, ტყუილად წელში იხრება, ტყვიის მაგიერ ბუმბული წამოუკიდნია და ხვნეშის კიო.

მძიმე და რთული საქმე იმიტომ არის მძიმე და რთული, რომ ვერც ავის წამალი აქვს ადვილად საპოვნელი და ვერც კარგისა. პირიქით რომ იყოს, ქვეყანაზედ ხომ არც მძიმე საქმე იქნებოდა, არც რთული. მაგრამ რაკი მცოდნე კაცის სახეს მიიღებ, ბრძნულად შეიკრავ წარბებს და ფიცით გაიჭაჭები, რომ ავკარგიანობის მიზეზი თვალ-წინ არის წამოჩხირულიო, წამალიც ცხვირ-წინ არისო, მარტო დაწვდომა და მიწოდება-და უნდაო, მაშინ ამისი მთქმელი გულდაჯერებული უნდა იყოს, რომ იგინი, ვის ხელთაც არის საწამლებელი საქმე, ან ბრმანი არიან, რადგანაც ცხვირ-წინაც ვერა ჰხედავენ, ანუ ყოვლად სულელნი, რადგანაც ვერა სცნობენო, ანუ კიდევ თითონ საქმის მტრები არიანო, რადგანაც ჰხედვენ კიდევ, სცნობენ კიდევ და წამლად არა ხმარობენო.

ეს ამისთანა აღვირმძვებული ვარჯიშობა კალმისა, თუ სიტყვისა, იმოდენად ხშირია ჩვენში, რომ შეუძლებელია კაცმა ყურადღება არ მიაქციოს. არ ვიცი, რათა გვგონია ხოლმე ბრმანი და სულელნი ყოველნი ისინი, ვისზედაც ლაპარაკის ჟინი მოგვივა, ანუ ვისაც დრო და ჟამი საკამათოდ პირში მოგვცემს ხოლმე. აი, მოჰკიდეთ ხელი რასაც გინდათ ამ-გვარს, თუ ჩვენ არ გაგვამართლოთ. თითონ ჩვენს ლიტერატურაშიაც ხშირია ამისთანა ამბავი. ვის არ მოხვედრია, მაგალითებრ, ამისთანა შურდულის ქვა: ეს უბრალო, მარტივი საქმე არ ესმის ამასა და ამასაო. თუ საქმე მართლა უბრალო და მარტივია, რატომ არ უნდა გვწამდეს, რომ

მის გაგების ნიშან-წყალი ჩვენსავით სხვასაც ექნება და თუ ჩვენ არ გვეთანხმება, სხვა მიზეზი უნდა იყოს. აქ უთანხმოების მიზეზი ერთის ჭკუა კი არ არის და მეორის სისულელე, ერთის თვალხილულობა და მეორის სიბრმავე, არამედ სხვა რამ, რომელსაც პატივის-ცემა უნდა, ესე იგი, ღრმად დაკვირვება, გამოჩხრეკა და სხვა არა რა. მოქმედებაა, თუ სიტყვა, ყოველისფერს ამ გზით უნდა განსჭვრეტა და განხილვა. სხვა ყოველივე უკადრისობაა, ლიტერატურული უწვრთნელობაა.

ვსთქვათ, ლაპარაკი ჩამოვარდა წერა-კითხვის საზოგადოებაზე და ვკითხავთ: რათ მიდის ეგრე ზღაზვნით, ზანტად, უნაყოფოდ მისი საქმე? ამის მიზეზიო, — გვეუბნებიან, — გამგეობის ბიუროკრატიული სისტემა არისო. ბიუროკრატობა ეხლა მოდაში აღარ არის და ისე სამართლიანად ათვალწუნებულია, რომ დიდმა და პატარამ, თუნდაც არ იცოდეს ამ სიტყვის მნიშვნელობა, იცის რომ რაღაც უვარგისი რამ არის. ასე სამართლიანად აქვს გატეხილი აბრუ ამ სიტყვას და, რასაკვირველია, ჩვენ მის აბრუს აღდგენას არ მოვიწადინებთ. მაგრამ ერთი ეს უნდა ვიკითხოთ: რა თქმა არის ეს „გამგეობის ბიუროკრატიული სისტემა“? ბავშვების საფრთხილად არის გამოტყორცნილი, თუ მართლა ეგ ჭირი ჰჭირებია გამგეობასა? ნუთუ გამგენი საზოგადოებისა იმოდენად ბრმანი და სულელნი არიან, რომ ამას, ამ ადვილად შესამჩნევს, ამ ადვილად დასანახავს, ამ ადვილად საცნობელს მიზეზს ვერა ჰხედავენ და ვერა სცნობენ? რა უშველის გამგეობას? აგენტურების დანიშვნა პროვინციებშიო. წამალიც ადვილი ყოფილა, ცხვირ-წინ დებულა. ახლა რა უნდა იფიქროს ამის მსმენელმა საზოგადოების გამგეობაზედ? ისა, რომ მიზეზი ადვილად დასანახავი ყოფილა და ვერ დაუნახავთ, მაშასადამე, ბრმანი ყოფილან, წამალიც ცხვირ-წინ სდებიათ და წამლად ვერ უცვნიათ, მაშასადამე, სულელნიც ყოფილანო. იქნება ჩვენ მეტად ვაზვიადებთ თქმულის ზედმოქმედებას მსმენელზედ, მაგრამ ეს კი უეჭველია, რომ თუ მსმენელი თქმულს დაიჯერებს და გამგეობას სიბრმავეს და სულელობას არ შესწამებს, ამაების ახლო მაინც იტრიალებს და მაინც.

სხვისა არ ვიცი და ჩვენზედ კი, ბევრად თუ ნაკლებ, ამისთანა ზედმოქმედება იქონია ორმა მესვეურმა წერილმა „დროებისამ“, რომელნიც დაბეჭდილნი იყვნენ №№-ში 246 და 249, „წერა-კითხვის საზოგადოების“ შესახებ სათაურით: რ ა მ ი ზ ე ზ ი ა?

ეს წერილები რომ წავიკითხეთ, ძალაუნებურად ვკითხეთ ჩვენს თავსა: ნუთუ მართლა „ბიუროკრატობა და ცენტრალიზაციური სისტემა“ საქმეთა წარმოებისა ყოფილა მიზეზი, რომ წერა-კითხვის საზოგადოება ეგრე სუსტობს? თუ ესეა, ბრმანი არიან მისი გამგენი, რომ ადვილად დასანახველი მიზეზი ვერ დაუნახავთ და გამჭრიახობაზედაც უკაცრავად ბრძანებულან, რომ თავიდან ვერ მოუშორებიათ. მერე, ავტორის სიტყვით, ადვილი წამალიც ხელთა ჰქონიათ და არ უხმარიათ!

ეს რომ მართლა ესე ყოფილიყო, ნუთუ მართლა გამგეობას იმოდენა გონება არ ექნებოდა, რომ ეს თვალში გასაჩხირი, ადვილად შესამჩნევი მიზეზი, არ დაენახა და თავიდან არ აეცილებინა? ჩვენ აგრე უსამართლოდ აბრუს არ გავუტეხთ გამგეობას, მაგოდენად ვერ

დავამცირებთ მის გონებითს ძალას, და ჯერ-ხანად ვიგულისხმებთ, რომ ეგ აგრე ყოფილიყო, გამგეობა მიზეზსაც შეჰქნიშნავდა და კიდევ მოსპობდა უსათუოდ. მაშ მიზეზი საქმეთა ცუდად მსვლელობისა სხვა ყოფილა, უფრო ღრმად დანერგული, უფრო ძნელად ამოსათხრელი. აბა ავყვეთ თითონ ავტორს და, იმედი გვაქვს, იგი თითონვე მოგვცემს საბუთებს მისას, რომ აქ მიზეზი სხვაა.

ჩვენ სრულიად ვეთანხმებით პატივცემულს ავტორს, რომ „წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება“ ბევრს არას აკეთებს, და ამასაც დავუმატებთ — რომ ჯერხანად ბევრს არას გააკეთებს შემდეგშიაც. რა მიზეზია? ჰკითხულობს ავტორი და ამბობს: არც ისა, რომ მითამ გარეგანი გარემოება რამ აბრკოლებდესო; ეს გარემოება თუ უშლიდა რასმე, ისიც მარტო ერთ საგანშიო, სახელდობრ, სკოლების გამართვაშიო; მაგრამ „იმულებულნი ვართო, — ამბობს იგი ერთს ადგილას, — მოგახსენოთო, რომ ეს გარეგანი დაბრკოლება თავიდან ასცილდებოდა, თუ რომ გამოეობას გამოეჩინა მომეტებული გულისყურის დამყარება საქმეზედ, მომეტებული გამჭრიახობა და მომეტებული სიმარჯვეო“. არ გვესმის ჩვენ, ეს რა წამალია გარეგანის დაბრკოლების აცილებისათვის. ფერი კი საყოველთაო წამლისა აქვს: საცა გინდა იხმარებ, რაშიაც გინდა გამოიყენებ, ყველას და ყოველთვის მოუხდება, მერე ისე, არც შამფური დაიწვას და არც წვადი, არც ატკენს რა, რასაკვირველია, არც მოარჩენს. აი, ვსთქვათ, ცხენიდან გამდოვარდა კაცი. ამასაც მოუხდება ეს წამალი ამ სახით: „ეს უბედურება თავიდან ასცილდებოდა, თუ რომ გამოეჩინა მომეტებული გულისყურის დამყარება საქმეზედ, მომეტებული გამჭრიახობა და მომეტებული სიმარჯვე“. აი სულხანა პარიკმახერი წააქცია დუბლიემ, ის წამალი ამასაც გამოადგებოდა: „ეს მარცხი თავიდან ასცილდებოდა, თუ რომ გამოეჩინა მომეტებული გულისყურის დამყარება საქმეზედ, მომეტებული გამჭრიახობა და მომეტებული სიმარჯვე“. აი გოგია დალაქს სამართებელმა ხელი გაუჭრა, ამასაც წამლად დაედება ეს სიტყვები: „ეს დაჭრილობა თავიდან ასცილდებოდა, თუ რომ გამოეჩინა მომეტებული...“ და სხვანი. აი, მარცვა და გლეჯაა რომელსამე მაზრაში. აქაც გამოსაყენებელია ამ-სახით: „ეგ ვაი-ვაგლახი თავიდან ასცილდებოდა, თუ რომ მაზრის მმართველთ გამოეჩინათ მომეტებული...“ და სხვანი. განა მარტო ამისთანა პატარა საქმეს, დიდსაც აგრევე ლამაზად მოუხდებოდა. მაგალითებრ, პრუსიამ თავ-პირი დაამტვრია საფრანგეთს, „ეს თავ-პირის დამტვრევა თავიდან ასცილდებოდა, თუ რომ საფრანგეთს გამოეჩინა მომეტებული...“ და სხვანი. რის მაქნისია ამისთანა „აბდა-უბდა გადასკუპდა“ ლაპარაკი? რა მანძილი აქვს და რა სარგებლობა? ყველა საქმეს გულისყური უნდა, გამჭრიახობა და სიმარჯვე. მაგრამ, საქმე იმაშია, რომ ჯამბაზს ერთგვარი გულისყური, გამჭრიახობა და სიმარჯვე სჭირდება, სულხანა პარიკმახერს მეორე-გვარი, ცხენოსანს მესამე-გვარი და წერა-კითხვის საზოგადოების გამგეობას კიდევ სხვაგვარი. რაში მდგომარეობს ეს „სხვა-გვარი“, ეგ ღმერთმა იცის. ეგ ჯერ საიდუმლოდ შეუნახავს ავტორს. იქნება ამისი მიზეზი გარეგანი დაბრკოლება იყოს, მაშინ პატივსადებია ეგ საიდუმლობა, მაგრამ ამ შემთხვევასაც ძალიან კარგად მოუხდებოდა ავტორის სიტყვები: „ეგ გარეგანი დაბრკოლება თავიდან ასცილდებოდა, თუ რომ გამოეჩინა მომეტებული...“ და სხვანი და სხვანი. ნუთუ ეს

ამ შემთხვევის ახსნა იქნებოდა და მართალი წამალი!... თითონ ავტორმა განგვიკითხოს და ისე გვითხრას: ან კო და ან არა.

ამ-სახით, გარეგანი დაბრკოლება არ უცვნია ავტორს გამგეობის და საზოგადოების სისუსტის და უქმობის მიზეზად. არც ის არის მიზეზი, რომ ამ საზოგადოებისათვის ვითომც ჩვენი ერთი მოუმზადებელია, როგორც ზოგიერთნი ამბობენო. ამის უარყოფაში ისე გათამამებულა პატივცემული ავტორი, რომ გვარწმუნებს: „ჩვენ მართლა ისეთნი ლატაკნი არა ვართ განათლებული პირები, როგორც ჰგონია ბევრსა. ბლომი (?) ნაწილი თავად-აზნაურებისა (??) ამ-ჟამად ნასწავლთა დასს ეკუთვნის (თქვენს პირს შაქარი!), სამღვდელოება, (ბარაქალა, ჩვენო თავო!), მოქალაქობა (აფერუმ, ქართველო!) და თვით გლეხობაც (ვა! ვა!) დღითი-დღეთ ავსებენ თხელს რაზმს ინტელიგენციისას, რომელიც ამ-ჟამად წარმოადგენს შესამჩნევს ძალას“.

თუ მართლა ასეა, თუ მართლა ასე ლაზათიანად გაჩარხულნი და დარაზმულნი ვყოფილვართ, მოუმზადებლობა ჩვენის ერისა მართლა-და ტყუილად მოგონილი მიზეზი ყოფილა. ჯერ-ხანად დავუჯეროთ ავტორს და გავყვეთ მის აზრთა დენასა. მერე ვნახავთ, რომ იგივე ავტორი სულ ამის წინააღმდეგს საბუთებს მოგვცემს ხელში.

მაშ რა მიზეზია წერა-კითხვის საზოგადოების სუსტად მოქმედებისა? — ვკითხავთ ბ-ნს ავტორს. მიზეზი ცხვირ-წინ გვქონია და ჩვენ კი ვერ დაგვინახავს. წამალიც ძლიერ ადვილია, ისიც ცხვირ-წინ დებულა და ხელი არავის მოუკიდნია. წარმოიდგინეთ, წერა-კითხვის საზოგადოების სუსტად მოქმედების მიზეზი იგივე ყოფილა, „რაც აქამდისინ ხელს უშლის და მეტად, თუ ნაკლებ, ასუსტებს იმისთანა ნიჭით შემკულს ერსა, როგორც არის საფრანგეთის ერი“. თურმე ნუ იტყვი, ამის მიზეზი გხლებიათ ცენტრალიზაცია და ბიუროკრატობა. ავტორი ამბობს: „სამწუხაროდაო, წერა-კითხვის საზოგადოების მართვა თავდაპირველად ცენტრალიზაციის სისტემაზედ დაიწყო, ცენტრალიზაციის კალაპოტში ჩავარდა“. რასაკვირველია, ამას ზედ მოჰყვა „ბიუროკრატობაც“. დიამც იყოს, მიზეზი გამგეობა ყოფილა. რით? იმით რომ საქმეების მართვა თავდაპირველადვე ცენტრალიზაციის სისტემაზედ დაუწყია. კარგი და პატიოსანი.

აბა ერთი გამოვწლათ ეს ათვალწუნებული „ცენტრალიზაცია“ და ვნახოთ, იგი ამ შემთხვევაში რა მოსატანი იყო. ცენტრალიზაციური სისტემა იმ-გვარს მოწყობილობას ნიშნავს, როცა უფლება და გამგეობა საზოგადოებრივი, ანუ სახელმწიფოებრივი, ერთის კაცის ხელშია, ანუ ბევრთა ხელში — მაგრამ ერთს ადგილას კი. მაგალითებრ, სპარსეთში უფლება და გამგეობა ერთი კაცის ხელშია, სახელდობრ — შაჰის ხელში. იქ ითქმის, რომ ცენტრალიზაციური სისტემაა. საფრანგეთში ეგ უფლება და გამგეობა თუმცა ბევრის ხელშია, მაგალითებრ — პარლამენტის ხელში, მაგრამ ერთს ადგილას კი, სახელდობრ, პარიზში. აქაც ითქმის, რომ ცენტრალიზაციური სისტემაა. ამ ორივეს, თვალად სხვადასხვა-ნაირს მაგალითს, საზოგადო ისა აქვს, რომ ყოველისფერი ერთის წერტილიდამ (ცენტრიდამ) გამოდის და ერთსავე წერტილს (ცენტრს) მიერთმევა. ასე რომ ყოველს კუნჭულს, ყოველს

კუთხეს რომელისამე ერთიანის სახელმწიფოსას — ერთის წერტილიდამ ეძლევა ყოველივე წესი და რიგი ცხოვრებისა, ერთმანეთში მოთავსებისა და ერთმანეთში განწყობისა. ადგილობრივის ტკივილის წამლისათვისაც კი იმ ერთს წერტილს უნდა მიჰმართოს ხოლმე კაცმა და იქიდან მოელოდეს შველასა. რასაკვირველია, ეხლანდელს საფრანგეთს ამისთანა ყოფა არ მიეწერება, რადგანაც კარგა ძალი უფლება და გამგეობის ნება ცენტრმა დაუთმო თვითოეულს ადგილობრივს ნაწილს საფრანგეთისას და, თუ საფრანგეთს ეხლა ამისთანა რასმეს სწამობენ, მიზეზი ის არის, რომ ადგილობრივს ნაწილებს სრულიად არ დაუთმო ის უფლება და გამგეობის თავისუფლება, რაც საჭიროა ადგილობრივის ინტერესების მთლად მოსავლელად და საპატრონებლად, ესე იგი — სამართლიანი საზღვარი არ დაუდო მას, რაც ერთის მხრით ზოგადს, სახელმწიფო ინტერესს შეადგენს და მეორეს მხრით ადგილობრივსა, და ამ-გვარად არ განაწილდა უფლება და გამგეობა. ინგლისი და ამერიკა ბევრით წინ არიან ამაში საფრანგეთზედ. მკითხველი მიხვდება რომ...

ახლა ვიკითხოთ: ჩვენი „წერა-კითხვის საზოგადოების“ სისტემა რაში ჰგავს ცენტრალიზაციურს? მარტო იმაში, რომ იგი მომწყვდეულია ერთს ადგილას, ესე იგი, — ტფილისში და აქედამ განაგებს თავის საქმეებს და ავტორის სიტყვით: „არც ერთი კუთხე საქართველოსი თითონ, თავის საკუთარის ძალით და მხნეობით, არ იღებს მონაწილეობას თავისავე განათლების საქმეში“. ეს მართალია. მაშასადამე, ყოველი კუთხე საქართველოსი თითონ, თავის საკუთარის ძალით და მხნეობით უნდა იღებდეს მონაწილეობას თავისავე განათლების საქმეში. ამას ჩვენცა ვნატრულობთ. მაგრამ ამ ავტორის სიტყვებს თარგმანი უნდა, იმიტომ — რომ ბ-ნს ავტორს ეს სიტყვები ისე ესმის, როგორც ცენტრალიზაციურის სისტემის თაყვანისმცემელს. ამას შემდეგში დავამტკიცებთ ავტორის სიტყვითვე და ჩვენ კი ეხლა ზემოხსენებულს სიტყვებს ისე ვსთარგმნით, როგორც უნდა სთარგმნოს ცენტრალიზაციურის სისტემის უარყოფელმა: განათლების საქმე ისეთი საქმეა, რომ ადგილობრივს ინტერესს შეადგენს. მაშასადამე, ყოველმა კუთხემ საქართველოსამ ეს საკუთარი ინტერესი თითონ თავის საკუთარის ძალით და მხნეობით უნდა განაგოს, ესე იგი — სრული უფლება და გამგეობის ნება უნდა ჰქონდეს, რომ როგორც უჯობდეს, ისე მოუაროს, უპატრონოს.

დავანებოთ თავი იმის გამოძიებას თუ — განათლების საქმე ისეთი საქმეა, რომ მარტო ადგილობრივს ინტერესს შეადგენს თუ არა. ვსთქვათ, არის. ეხლა ესა ვკითხოთ ავტორს: რომელმა კუთხემ საქართველოსამ შესჩივლა, რომ ცენტრმა, ესე იგი ტფილისში მყოფმა გამგეობამ წერა-კითხვის საზოგადოებისამ, არ დაუთმო უფლება და გამგეობა მისდა საკუთარ განათლების შესახებ? სად არის ეს ამისთანა ღვთისნიერი კუთხე, თუ ნაწილი საქართველოსი, რომ თავის განათლებისათვის თითონვე სურდეს მოვლა და პატრონობა და მარტო ის უშლიდეს, რომ საბელი ყელისა ტფილისში მყოფს გამგეობას ეჭიროს და არ უშვებდეს ხელიდამ? ჩვენდა სამწუხაროდ, სანთლით რომ ეძებოთ, ვერ იპოვით. ერთად-ერთი მაგალითია ქუთაისი და ნუთუ გამგეობას დასწამებთ, რომ იქაურის სკოლის მსვლელობა აქაურის გამგეობისაგან შეკრული და შებოჭილია!.. ნუთუ იტყვით, რომ უფლება და გამგეობა

იმ სკოლისა სრულიად დათმობილი არ აქვსთ იქაურთ მოღვაწეთა? ერთი ეს მაგალითი-და იყო, რომელზედაც შეეძლო ავტორს ეჩვენებინა ყოველივე წუნი, რაც ვითომც-და აქაურს „ცენტრალიზაციურს სისტემას“ მოსდევს და ისიც მისი წინააღმდეგია. მაშ რა მოსატანია მიზეზად ცენტრალიზაცია?

ახლა უყურეთ, ამ მითამ-და მიზეზის მოსასპობლად რა წამალი უჩვენებია ჩვენთვის ავტორს. აგენტები იყოლიეთ ყველა კუთხეშიო. რაო? მითომ ცენტრალიზაციურს სისტემას სპარსეთისას ყოველს კუთხეში აგენტები არა ჰყავს? მაშ რა გზით აწვდის შაჰი ყოველს კუთხეს თავის მოწყალებას და რა გზით მოიბრუნებს ხოლმე თავისაკენ ყოველის კუთხის თვალსა, თუ არ აგენტების მორიგებით ყოველთვის და ყოველგან, საცა კი და რასაც კი კუთხის ნიშანწყალი აქვს? მაშ ავტორისაგან დაწუნებულს სისტემას საფრანგეთისას ყოველ კუთხეში აგენტები არა ჰყოლია? მაგით ცენტრალიზაციის სისტემის სენს რა ჰშველებია? პირიქით, სწორედ მაგას გაუძლიერებია, მაგას შეუკრავს და შეუბოჭავს ყოველი კუთხე, ყოველი კუნჭული, როგორც არტახებში ბავში. აგენტების მორიგება კი არ არის ცენტრალიზაციის მოსასპობელი წამალი, არამედ ადგილის მცხოვრებთა და მკვიდრთა თვითმოქმედების ძალის აღდგენა, მათაგან მათივე საკუთარის საქმეების დაწყობა და გამგეობა. ახლა ნახეთ, რა ვალსა სდებს ავტორი იმ აგენტებს? სწორედ იმ ვალსა, რასაც ყურმოჭრილი ყმა ცენტრალიზაციურის სისტემისა დაავალებს ხოლმე. „იგინი ეცდებიანო პროპაგანდით, ჩაგონებით, ჩიჩინით აღძრან თანაგრძნობა „საზოგადოებისადმი“, იშოვნონ ბლომად წვერები, თავის დროზედ ჰკრიფონ ფულები და უგზავნონ საზოგადოების გამგეობას ტფილისშიო“; ანუ: „უმეტესი ნაწილი ისე გულგრილად უყურებს ამ საქმეს (ესე იგი განათლების საქმეს), რომ მათთვის ნამდვილს დაბრკოლებას შეადგენს წერილის დაწერა, ფოსტაში მიტანა და ფულიანის კანვერტის გამოგზავნა. ადგილობრივი აგენტები ამ დაბრკოლებას სრულიად მოსპობდენ, მარჯვე დროს გამოართმევდენ წვერებს ფულს, ერთად მოუყრიდენ თავსა და გამოგზავნიდენ ტფილისში“; ანუ: „გახსნილს სკოლას ზედამხედველობა ეჭირვება, ხელთმძღვანელობა და ზრუნვა უნდა, რომ სკოლამ ნაყოფი დაანახვოს გლეხებსა და შეაყვაროს თავისი-თავი. ყველა ეს შეუძლებელია ტფილისში მყოფ გამგეობისათვის და ადვილია იმ განათლებულთა წევრთათვის, რომელნიც სცხოვრობენ სხვადასხვა კუთხეებში“. ერთის სიტყვით, გამგეობისაგან გამოცემულნი წიგნები უნდა ჰყიდონ, საზოგადოების სასარგებლოდ სპეკტაკლები და სალიტერატურო საღამოები ჰმართონ და სხვანი და სხვანი. ახლა იკითხეთ: ნაპოლეონი III, ეს ცენტრალიზაციურის სისტემის ღმერთი, სხვას რას ავალებდა თავის აგენტებს, თუ არ ამისთანაებს? წადით, ყოველს კუნჭულში მოეფინენითო, პროპაგანდით, ჩაგონებით და ჩიჩინით აღძრით ჩემდამი თანაგრძნობა, ბლომად მიშოვნეთ მომხრეები, თავის დროზედ ჰკრიფეთ ფულები და მე მიგზავნეთო, მარჯვე დროს გამოართმევდეთ, რაც გამოსართმევია, ერთად თავს მოუყრიდეთ და მე გამომიგზავნიდეთო; სპეკტაკლები, სალიტერატურო საღამოები ჩემს სასარგებლოდ გამართეთო და სხვანი და სხვანი. ესეც კი გახსოვდეთო, რომ პარიზში მყოფი ჩემი გამგეობა უნდა იქმნას თითქმის მხოლოდ რეგულიატორი, წესის და რიგის მიმცემი ჩემის პროვინციალურის განყოფილებისა, აგენტურებისაო. კარგი „მხოლოდ“ არის. სწორედ ამ

სიტყვებით გვაძლევს რჩევას და დარიგებას ავტორიც: „ტფილისში მყოფი განგეობაო უნდა იქმნას თითქმის მხოლოდ რეგულიატორი, წესის და რიგის მიმცემი თავის პროვინციალურის განყოფილებისა, აგენტურებისა“. თვითმოქმედება პროვინციისა? თავის საკუთარის ძალით და მხნეობით გამგეობა საკუთარის საქმისა? სადღა წავიდნენ? ამაებს რომ ართმევს პროვინციებს, საქართველოს კუთხეებს, მაშ რაღას ეძახის ავტორი „მონაწილეობის მიღებას“ თავის საკუთარს საქმეში? იმას, რომ პროვინციები უნდა იწველებოდნენ და წველა ქალაქში გამგეობას მოერთმევოდეს და რადგანაც ქალაქში მყოფი გამგეობა ხელს ვერ მიაწვდის პროვინციების ცურსა, ამისათვის „ადგილობრივი აგენტები უნდა ამორჩეულ იქმნან და მიენიჭოთ მათ ჯეროვანი სანკცია საზოგადოებისაგან“.

რა გამოდის ყოველ ამიდამ? ისა, რომ „ტფილისში მყოფი გამგეობა უნდა იქმნას თითქმის მხოლოდ რეგულიატორი, წესის და რიგის მიმცემი თავის პროვინციალურის განყოფილებისა, აგენტურებისა“; ადგილობრივი აგენტები, თუ აგენტურა, უნდა ამორჩეულ იქმნან ვისგან? ტფილისში მყოფი გამგეობისაგან; მათ უნდა „მიენიჭოთ ჯეროვანი სანკცია“ ვისგან? ტფილისში მყოფი საზოგადოებისაგან; ვალად უნდა დაედოთ ამ აგენტებს, თუ აგენტურებს, თანაგრძნობა აღძრან, ვისადმი? ისევ ტფილისში მყოფი საზოგადოებისადმი; წევრები გაუმრავლონ, ვისა? ისევ ტფილისში მყოფი საზოგადოებას; ფული უნდა მოუკრიფონ, ვისა? ისევ ტფილისში მყოფი საზოგადოებას; წიგნები უნდა გასაღონ, ვისი? ისევ ტფილისში მყოფი საზოგადოებისა; სპეკტაკლები და სალიტერატურო საღამოები გამართონ, ვის სასარგებლოდ? ისევ ტფილისში მყოფი საზოგადოებისათვის. თითონ პროვინციებს? პროვინციებს ის, რასაც უწყალობებს იგივე ტფილისში მყოფი საზოგადოება. „არც ერთს ადგილს, ტფილისის გარეშე, — ამბობს ავტორი, — გამგეობას არა ჰყავს პირნი, რომელნიც მას უწევდნენ იმისთანავე სამსახურს, როგორც მამასახლისები და სოფლის მოსამართლეები უწევენ მართებლობასა“. მაშასადამე, უნდა ამისთანა პირნი ჰყვანდნენ ვის? ტფილისში მყოფი გამგეობას. ეს არის ავტორის სასურველი საქართველოს კუთხეებისაგან „მონაწილეობის მიღება“ თავის საკუთარს საქმეში? ამაზედ უარესი ცენტრალიზაციური სისტემა არა მგონია თითონ სპარსეთში იყოს. აბა თუ ერთგან ნახსენები იყოს ავტორისაგან იმისთანა რამ, რომ პროვინციების, საქართველოს კუთხეების თვითმოქმედების, თვითგამგეობის, თვითმმართველობის მცირედი რამ ნიშან-წყალი ეცხოს, ტფილისში მყოფი გამგეობას, ანუ საზოგადოების ხელიდამ დახსნის სახსარს მოასწავებდეს. მარტო ის სიტყვებია, რომელიც ჩვენ ზემოთა ვსთარგმნეთ, და ის სიტყვებიც ავტორს, როგორც ხედავთ, იმ აზრით მოუყვანია, რომ თქვენ, აგენტებო, ხვეჭეთ და ტფილისში მყოფი გამგეობას უგზავნეთო, გაისარჯენით რაც შეგემლოთო მისდა სასარგებლოდო და იგი „ტფილისშივე მყოფი გამგეობა რეგულიატორი, წესის და რიგის მიმცემი“ იქნებაო თქვენიცა და თქვენის შემწეობით პროვინციებისაცაო, თვით სანკციასაც თქვენის არსებობისას ტფილისში მყოფი გამგეობისაგან მოელოდეთო. თქვენ იმისთანა სამსახური უნდა გაუწიოთ, როგორც მამასახლისები და სოფლის მოსამართლეები უწევენ მართებლობასაო.

არა, ბატონებო, თუ ჩვენის საზოგადოების სენი ცენტრალიზაციური სისტემაა, ამ სენს არას-გზით და არას მხრით წამლად ვერ დაედება ავტორის რჩევა, პირიქით, ის ტვირთი, რომელიც ავტორს აუკიდნია აგენტურებისათვის, უფრო გაამლიერებს იმ სისტემას, რასაც ეგრე ძალიან უფრთხის თითონ ავტორი. ყოველივე ავტორისაგან ნარჩევი — ცენტრალიზაციის მკვიდრად ფეხის მოკიდებას, მკვიდრად ფესვების გადგმას მოასწავებს. ესე ყოველი იმის წამალი კი არ არის, რომ „ყოველმა კუთხემ საქართველოსამ თითონ, თავის საკუთარს ძალით და მხნეობით მიიღოს მონაწილეობა თავისავე განათლების საქმეთა წარმოებასა და გამგეობაში“, არამედ თითონ მიუყრუვდეს ამ საქმეს, ფურსავით, როგორცა ვსთქვით, მოიწველოს და წველა ტფილისში მყოფს გამგეობას უგზავნოს და იმავე ტფილისში მყოფს გამგეობას შეაჩეროს გული და თვალი, აცა რას მიწყალობებენ იქიდანაო.

რაკი ავტორი თითონვე გვარწმუნებს, რომ ტფილისში მყოფს წერა-კითხვის გამგეობას ჯერ კიდევ არ გაუბაწრავს პროვინციები და ეხლა თითონ გვირჩევს გაბაწრვასა, სჩანს, რომ მიზეზი ამ საზოგადოების სისუსტისა, ეგ გაბაწრვა, ესე იგი, ცენტრალიზაციის ბადის გაბმა არ ყოფილა. მაშ რა ყოფილა? აბა თითონ ავტორს დავუკვირდეთ, ამის პასუხისათვის რა საბუთს გვაძლევს. „საზოგადო კრება (წერა-კითხვის საზოგადოებისა), რომელზედაც ქართველობა ას-ასობით მაინც უნდა ესწრებოდეს, ვერც ერთხელ ვერ შესდგა თავის დროზედ, რადგანაც ორმოც-და-ათი კაცი, კანონიერი რიცხვი, ვერც ერთხელ ვერ მოგროვდა. საზოგადოების წევრებად ქართველები ითვლებიან არა ათი-ათასობით, არამედ ასობით. წევრები საზოგადოებისა ისე გულგრილად ეპყრობიან საქმესა, რომ რის ვაი-ვაგლახით შემოდის საზოგადოების კასაში მხოლოდ მეთაუდი ნაწილი იმ ფულისა, რომელიც ყოველწლივ უნდა გროვდებოდეს. საზოგადოების გამგეობა შესაბამ ბანს აძლევს ამ საზოგადო გულგრილობას“. „ვინც გულით და სულით თანაუგრძნობს განათლების საქმეს, მისთვის ეს მცირედი გარჯა (საწევრო ფულის გზავნა ფოსტით) არაფერია. მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ-გვარი პირებით ჯერეთ ღარიბნი ვართ (არაო, წინათ ასე სთქვა). უმეტესი ნაწილი ისე გულ-გრილად უყურებს ამ საქმეს, რომ მათთვის ნამდვილს დაბრკოლებას შეადგენს წერილის დაწერა, ფოსტაში მიტანა და ფულიანი კანვერტის გამოგზავნა. დაბეჭდილი ფორმა (გამგეობისაგან სოფლის განაჩენების ფორმა სკოლების გამართვის შესახებ) ან ვერ მიაღწევს შორეულს სოფლებამდე, ან თუ მიაღწია, იქნება წამკითხველი არც კი აღმოჩნდეს, და თუნდაც წაიკითხონ, მაგდენად ყურს არ გაიბერტყენ“; „ჩვენს ქვეყანაში წიგნის კითხვის სურვილი, დიდებში თუ პატარებში, იმდენად სუსტია ჯერეთ, რომ...“ და სხვანი.

ყოველივე ეს მართალზე მართალია და თითონ ავტორიც გულდაჯერებულია, რომ ეგ აგრეა. თუ ეს მართალია, მაშ მიზეზი აქავ ყოფილა და რაღად მივწვდით ის რაღაც ეშმაკი „ცენტრალიზაციაა, თუ ბიუროკრატია“, რომელნიც, თურმე ნუ იტყვიო, არც კი სჭირებია სენად საზოგადოების გამგეობას და ეხლა უპირობენ შეჰყარონ? თუ რასაც ამ შემთხვევაში ამბობს ავტორი — მართალია, ის რაღად იქნება ტყუილი, როცა ამბობენ, რომ ჩვენის წერა-კითხვის საზოგადოების სისუსტის მიზეზი ჩვენის ერის მოუმზადებლობააო განათლების

შესახებ; რომ საზოგადო კრება, რომელზედაც ქართველობა ას-ასობით უნდა დაიარებოდეს, ვერც ერთხელ ვერ შესდგა თავის დროზედ, რადგანაც კანონიერი რიცხვი, ორმოც-და-ათი კაცი მაინც, თავს ვერ მოიყრიდა, რას მოასწავებს, თუ არ იმას, რომ განათლებისათვის გული არ შეგვტკივა. ვის არ შესტკივა ხოლმე გული ამ დიდ საქმისათვის? მარტო უცებს და მოუმზადებელს. რომ საზოგადოების წევრებად ათას-ათასობით არ ითვლებიან, არამედ ასობით, რას მოასწავებს, თუ არ იმას, რომ განათლების ხელის მომართვას არ თანაუგრძნობენ. ვინ არა თანაუგრძნობს ამისთანა დიდს საქმეს? მარტო უცებნი და მოუმზადებელნი. წევრები საზოგადოებისა ისე გულგრილად ეპყრობიან ამ საქმესა, რომ ეზარებათ ფოსტით ფულის გამოგზავნა და ამ მიზეზით მეათედი ნაწილიც არ შემოაქვთ მისი, რაც უნდა შემოუვიდეს საზოგადოების კასას, — რას მოასწავებს, თუ არ უცების კაცის გულგრილობას და მოუმზადებლობას? სოფლებში წამკითხველებიც არ არიან, რომ უბრალო ფარატინა წაიკითხონო და თუნდაც წაიკითხონ, მაგდენად ყურს არ იბღერტენო; ჩვენს ქვეყანაში წიგნის კითხვის სურვილი ჯერ სუსტია — ყოველივე ეს ერთად და თვითოეულად ცალკე — რის უტყუარი ნიშნებია, თუ არ მოუმზადებლობისა, უცებობისა. გამგეობა საზოგადოებისა უვარგისია, უქმია, უმჭირახოა, უმხნეოა. რას მოასწავებს ეს, თუ არ იმას, რომ არც ამომრჩეველნი მათნი არიან მომზადებულნი და არც ამოსარჩევენი, თუ ამორჩეულნი? განა ახალი ამბავია, რომ ყოველი მსგავსი მსგავსსა ჰშობს.

სად არის ის ბლომა ნაწილი თავად-აზნაურობისა, რომელიც ამ-ჟამად ნასწავლ დასსა ეკუთვნის, ავტორის სიტყვით? სად არის სამღვდელოება, მოქალაქობა და თვით გლეხობაც, რომელნიც დღითი-დღე ავსებენ თხელს რაზმს ინტელიგენციისას და რომელიც ამ-ჟამად წარმოადგენს შესამჩნევს ძალას? რათ ვიბრძავებთ თვალებს და ჭემმარტს მიზეზს ჩვენის სისუსტისას პირდაპირ თვალს არ ვუსწორებთ? რა დროს სიზმრებია, როცა ცხადი ესეთი მწვაია?

აბა ყოველს ამას მიზეზთა-მიზეზი მოუნახეთ და დაინახავთ, რომ ყოველი ჩვენი ეგრეთ-წოდებული „საზოგადოება“ მარტო ყავარია, რომელსაც ბოძები თითონ ერში არა აქვს. ხეა, რომელსაც ფესვი თითონ ერში არ გაუმაგრებია, და თუ ფეხზედ დგას, იმიტომ კი არა, რომ ძირი ღრმად აქვს წასული, არამედ იმიტომ — რომ გარედამ აქეთ-იქით ბოძები აქვს მიცემული. აი, ნამდვილი მიზეზი სისუსტისა საერთოდ და წერა-კითხვის საზოგადოებისა საკუთრივ.

ჩვენ ცოტად თუ ბევრად გვჯერა, რომ აგენტურა და აგენტები ადგილობრივნი ასე თუ ისე ხელს მოუმართვენ წერა-კითხვის საზოგადოებას და ცოტად თუ ბევრად ლუკმას მოაწვდიან, ცოტად თუ ბევრად განაცხოველებენ მის მოქმედებას, მაგრამ მათ თუ მარტო ის სამსახური გაუწიეს წერა-კითხვის საზოგადოებას, რასაც სოფლის მოხელენი უწევენ სოფელს, მართებლობას, მაშინ ის საქართველოს კუთხეები, რომლისათვისაც ეგრე სამართლიანად ჰზრუნავს ავტორი, არამც თუ ხელს მოუმართავენ განათლების საქმეს, არამედ სამუდამოდ დასწყევლიან და ახლოს არ მიიკარებენ. ამ მაგისტანა სამსახური კი არ უნდა „კუთხეებს“, არამედ უნდა იმოღონა თვითმოქმედების ძალი აღუძრან, რომ თითონვე გაუძღვენ და

თითონვე ემსახურონ თავის განათლებას, საქმე თავის ხელით დააწყონ და თავის თვალი ადევნონ. ვისაც ცენტრალიზაცია არ მოსწონს, ის იმას კი არ უნდა ნატრობდეს, რომ ყოველს კუნჭულში ტფილისში მყოფ წერა-კითხვის საზოგადოების აგენტი იჯდეს ფულების მოსაკრეფად, წევრების მოსაპოვებლად, წიგნების გასასაღებლად, არამედ ისა, რომ ეგ აგენტები საჭირონი არ იყვნენ, თითონ მკვიდრი ცალ-ცალკე კუთხისანი იმოდენად მოიწიფნენ, იმოდენად მოჯობინდნენ სულითა და ხორცითა, რომ თითონ, თავისის საკუთარის ძალ-ღონითა განაგებდნენ თავიანთ საქმეს განათლებისას, თუ განათლების საქმე საზოგადოდ მართლა-და თვითოეულ კუთხისათვის ცალკე განსაგებელი საგანია. აგენტების დანიშვნას და ყოველს სხვა მოქმედებას წერა-კითხვის საზოგადოებისას წინ უნდა უძღოდეს ზრუნვა და ცდა მასზედ, რომ თვითმოქმედებამ ერისამ ყოველს კუთხეში ფეხი აიდგას განათლების გავრცელებისათვის, და ეგ თვითმოქმედება იქმნას იმ ხნულად, საიდანაც უნდა აღმოცენდეს სწავლა-განათლება და სადაც ძირი უნდა გაიკეთოს ყოველმა საზოგადოებამ საერთოდ და წერა-კითხვისამ კიდევ სახელდობრ.